

Bożena Szewczul

Znaczenie erygowania domu zakonnego

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 56/3, 35-53

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

S. BOŻENA SZEWCZUL WNO

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ZNACZENIE ERYGOWANIA DOMU ZAKONNEGO

Treść: Wprowadzenie. – 1. Warunki wymagane do erygowania domu zakonnego. – 1.1. Wymogi ogólne. – 1.1.1. Przydatność domu dla Kościoła i instytutu. – 1.1.2. Możliwość życia zgodnego z celem i duchem instytutu. – 1.1.3. Potrzeba odpowiednich środków materialnych. – 1.2. Warunki do ważnego erygowania domu. – 1.2.1. Pisemna zgoda biskupa diecezjalnego. – 1.2.2. Zezwolenie Stolicy Apostolskiej na erygowanie klasztoru mniszek. – 1.2.3. Erygowanie przez kompetentną władzę instytutu. – 2. Skutki erygowania domu zakonnego. – 2.1. Nabycie osobowości prawnej. – 2.2. Prowadzenie życia zgodnego z charakterem i celem instytutu. – 2.3. Prawo do wykonywania własnych dzieł. – 2.4. Prawo instytutów kleryckich do posiadania kościoła i wykonywania świętych posług. – 3. Nabycie osobowości prawnej na gruncie prawa cywilnego. – Zakończenie.

Wprowadzenie

W kanonie 608 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 prawodawca zobowiązuje zakonników do mieszkania w domu zakonnym pod władzą przełożonego wyznaczonego zgodnie z przepisem prawa, zaznaczając, że dom zakonny powinien być prawnie ustanowiony. Jednak nie wszyscy przełożeni instytutów zakonnych przywiązują wagę do wymogu erygowania domów zakonnych wyrażonego ostatecznie w formie dekretu wydanego przez kompetentną władzę instytutu. A doniosłość dla zakonników faktu erekcji można zauważyć już w momencie kiedy kandydaci do życia zakonnego są przyjmowani do nowicjatu. Nowicjat bowiem, aby był ważny, musi odbywać się w jednym z domów instytutu, tzw. domu nowicjatu, prawnie erygowanym pisemnym dekretem najwyższego przełożonego instytutu, wydanym za zgodą jego rady¹.

¹ KPK/1983, kan. 647 §1.

W przeciwnym wypadku nowicjat jest nieważny, co w konsekwencji powoduje nieważność profesji zakonnej i innych czynności prawnych podejmowanych przez danego zakonnika, który *de facto* nie jest zakonnikiem, ponieważ nie złożył ważnej profesji zakonnej². Stąd m.in. wydaje się koniecznym zwrócenie uwagi na instytucję erygowania domów zakonnych, której skutki i inne kwestie z nią związane zostaną ukazane w niniejszym artykule.

1. Warunki wymagane do erygowania domu zakonnego

Przed rozpoczęciem procedury prawnego ustanowienia domu zakonnego władza instytutu kompetentna do jego założenia powinna nie tylko zadbać o warunki wymagane do ważności kanonicznego erygowania domu, ale i rozważyć uprzednio, czy zamierzona fundacja umożliwi zakonnikom zamieszkującym dany dom prowadzenie życia zgodnego z celem i duchem instytutu, przekazanymi przez założycieli.

1.1. Wymogi ogólne

W kanonie 610 KPK/1983 prawodawca podaje kryteria, na które przełożeni powinni zwrócić uwagę, podejmując decyzję o założeniu domu zakonnego w danym miejscu. Można je nazwać wymogami ogólnymi³. I choć prawodawca wymienia je po warunkach ważności erygowania domu zakonnego (kan. 609), powinny jednak zostać rozpatrzone przez kompetentną władzę przez podjęciem tej decyzji, gdyż służą pomocą w rozpoznaniu czy dane miejsce jest odpowiednie na zamieszkanie zakonników⁴.

1.1.1. Przydatność domu dla Kościoła i instytutu

Instytuty zakonne są wyrazem życia i świętości Kościoła, a charyzmat udzielony przez Ducha Świętego ich założycielom, służy dobru całego Kościoła. Członkowie instytutów, ślubując rady ewangeliczne,

² KPK/1983, kan. 647 §2.

³ L. CHIAPETTA, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. I, s. 750.

⁴ D. ANDRÉS, *Le forme di vita consacrata. Commentario teologico-giuridico al Codice di diritto canonico*, Roma 2005⁵, s. 119.

dzięki miłości, do której one prowadzą tj. miłości Boga ponad wszystko, zespalają się w sposób szczególny z Kościołem i jego misterium. Stąd też całe życie duchowe zakonników zostaje poświęcone dobru Kościoła. Dlatego Kościół bierze w opiekę każdy instytut i popiera jego odmienność. Praktyka rad ewangelicznych stanowi więc szczególnie sposób uczestnictwa w sakramentalnej naturze Ciała Chrystusa, wiernie oddając sposób życia, który przyjął sam Jezus Chrystus, stając się Człowiekiem, i powinna ona pociągać innych wiernych do konsekwentnego wypełniania powołania chrześcijańskiego⁵. Zakonnicy w sposób zgodny z charyzmatem instytutu przedstawiają sobą Chrystusa zarówno modlącego się na górze, jak też zwiastującego rzeszom królestwo Boże, uzdrawiającego chorych, nawracającego grzeszników, błogosławiącego dzieci i czyniącego wszystkim dobrze. Złączenie z Kościołem przejawia się w życiu każdego zakonnika przez sam fakt realizacji rad ewangelicznych, a charyzmat instytutu, udzielony dla dobra całego Kościoła, aktualizuje się za pośrednictwem poszczególnych zakonników zobligowanych do zamieszkania w domach zakonnych. Tak więc miejsce zamieszkania, w którym zakonnik spędza dużą część swego życia, w dużej mierze warunkuje możliwość realizacji charyzmatu, a tym samym służenie lub nie służenie Kościołowi⁶.

Dom zakonny jako najmniejsza jednostka instytutu, gdzie zakonnicy żyją według rad ewangelicznych i realizują misję instytutu, wpisuje się bezpośrednio w życie Kościoła. O to, by instytut zakonny poprzez swe domy stał się użyteczny dla całego Kościoła powinna troszczyć się zarówno władza instytutu dokonująca erygowania, jak i biskup die-

⁵ LG, 43, 44; KPK/1983, kan. 574.

⁶ LG, 46; SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIS SAECULARIBUS, SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Notae directivae pro mutuis relationibus inter episcopos et religiosos in Ecclesia*, «*Mutuae relationes*», 14 maii 1978, AAS 70(1978)473-506, nr 28; tekst polski: ŚWIĘTA KONGREGACJA ZAKONÓW I INSTYTUTÓW ŚWIECKICH, ŚWIĘTA KONGREGACJA BISKUPÓW, *Wytoczne dla wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami*, w: *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła. Od Vaticanum II do Ripartire da Cristo* (red. K. Wójtowicz), Kraków 2003², s. 157-188 (odtąd: *Mutuae relationes*); J. TORRES, *Gli IVC e le SVC. Commento esegetico alla parte III del libro II del CIC (cann. 607-640)*, *Commentarium pro Religiosis et Missionariis*, 93(2012)36.

cezi, na terenie której dom jest fundowany. Wynika to z faktu, że także do zadań biskupa należy troska o to, by członkowie wspólnoty mieszkając w konkretnym domu zakonnym, mogli żyć w wierności swemu powołaniu zgodnie z duchem instytutu⁷.

Podjmując decyzję o erylowaniu domu zakonnego, powinno się wziąć pod uwagę również dobro instytutu, co ogólnie sprowadza się do zapewnienia członkom danej wspólnoty możliwości prowadzenia w pełni życia zakonnego w wymiarze duchowym i apostołskim, tj. dawania świadectwa ich konsekracji polegającej na realizacji rad ewangelicznych, prowadzenia życia braterskiego we wspólnocie i oddzielenia od świata⁸.

1.1.2. Możliwość życia zgodnego z celem i duchem instytutu

Dom zakonny tylko wtedy jest użyteczny dla Kościoła i instytutu, gdy poszczególni zakonnicy mają zapewnione podstawowe warunki do realizacji powołania zgodnie z celem i duchem instytutu, czyli mogą żyć według charyzmatu pozostawionego im przez założycieli, zachowywać dziedzictwo instytutu i je rozwijać⁹. Stąd wymagania do założenia domów i prowadzenia w nich życia zakonnego będą odmienne w przypadku instytutów monastycznych i tych o charakterze apostołskim lub misyjnym, a wśród jednych i drugich występują jeszcze dodatkowe różnice związane z celem założenia instytutu, jego duchem, naturą, charakterem i tradycjami¹⁰.

1.1.3. Potrzeba odpowiednich środków materialnych

Prowadzenie życia zakonnego zgodnie z zamiarem założycieli wymaga zapewnienia zakonnikom środków koniecznych do zaspokojenia ich podstawowych potrzeb materialnych, takich jak wyży-

⁷ KPK/1983, kan. 586; A. CALABRESE, *Istituti di vita consacrata Istituti di vita consacrata e società di vita apostolica*, Città del Vaticano 2011³, s. 89; *Mutuae relationes*, nr 28.

⁸ E. GAMBARI, *I religiosi nel Codice*, Milano 1986, s. 120-121.

⁹ KPK/1983, kan. 578, 586, 670; A. SKORUPA, *Śluszna autonomia instytutów zakonnych w Kościele łacińskim*, Kraków 2002; B. SZEWCZUL, *Troska Kościoła o zachowanie «patrimonium» przez instytuty życia konsekrowanego na podstawie dokumentów kościelnych z lat 1917-1996*, Warszawa 2002.

¹⁰ KPK/1983, kan. 578.

wienie, ubranie, utrzymanie domu, wypoczynek. Chociaż prawodawca wymienia je w kan. 610 na drugim miejscu po potrzebach związanych z życiem duchowym i realizacją charyzmatu instytutu, także je uważa za istotne.

Innym warunkiem prowadzenia życia zakonnego zgodnie z celami i duchem instytutu jest odpowiedni skład wspólnoty. Zgodnie z kan. 115 § 2 aby dom mógł posiadać osobowość prawną powinna ona liczyć przynajmniej 3 osoby. Jednak władza instytutu powinna zastanowić się, czy przy danej liczebności członków prowincji lub instytutu będzie możliwe utrzymanie domu przez dłuższy okres z takim minimalnym składem wspólnoty. Z kolei według niektórych autorów ważne jest, aby w momencie erygowania domu wspólnota składała się przynajmniej z 3 osób, ponieważ raz erygowana ma ona charakter wieczysty, trwa nieprzerwanie, jeżeli nawet przez pewien czas będzie liczyła tylko dwóch zakonników¹¹.

Inne warunki, które należy roztropnie przewidzieć, dotyczą miejsca zamieszkania wspólnoty, które powinno być godne i odpowiednie, a przy tym skromne. Budynek przeznaczony na dom zakonny należy dostosować do poziomu życia okolicznej ludności, ponieważ instytuty zobowiązane są do dawania zbiorowego świadectwa miłości i ubóstwa także poprzez warunki swego zamieszkania. Zakonnicy powinni też mieć zapewnioną pracę dostosowaną do ich możliwości fizycznych, za którą otrzymają wynagrodzenie oraz ubezpieczenie zapewniające dostateczne wyżywienie i inne środki do prowadzenia codziennego życia zgodnie z poziomem ubóstwa właściwym danemu instytutowi. Jednocześnie zakonnikom należy zapewnić czas na odpoczynek po pracy¹².

¹¹ KPK/1983, kan. 120; A. CALABRESE, *Istituti di vita consacrata...*, s. 84. W kwestii liczby mniszek w klasztorach należy odnieść się do ustaleń Kongregacji Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego – J. KAŁOWSKI, *Życie braterskie we wspólnocie*, Warszawa 1999, s. 181-183.

¹² KPK/1983, kan. 670; J. KAŁOWSKI, *Życie braterskie...*, s. 183; D. ANDRÉS, *Le forme di vita consacrata...*, s. 121.

1.2. Warunki do ważnego erygowania domu zakonnego

Zgodnie z kan. 609 KPK/1983 do ważnego założenia domu zakonnego konieczne jest wcześniejsze uzyskanie pisemnej zgody biskupa diecezjalnego tej diecezji na terenie której zamierza się utworzyć dom. Poza tym erygowania powinna dokonać kompetentna władza instytutu zgodnie ze wskazaniami własnych konstytucji. Na założenie klasztoru mniszek wymaga się dodatkowo zgody Stolicy Apostolskiej¹³.

1.2.1. Pisemna zgoda biskupa diecezjalnego

Obowiązek uzyskania zgody biskupa diecezjalnego na założenie klasztoru sięga źródeł monastycyzmu zwanego cenobityzmem, polegającego na wspólnym zamieszkaniu mnichów w jednym klasztorze pod władzą przełożonego. Początkowo mimo braku unormowań prawnych w tym względzie mnisi na zasadzie istniejącego zwyczaju zwracali się do biskupa o pozwolenie na budowę klasztoru i zamieszkanie w nim. Tak czynił św. Marcin z Tours (316-397) przy fundacji klasztoru w Poitiers w 360 r. oraz św. Augustyn (354-430)¹⁴. Istniejącą praktykę potrzeby uzyskania zgody biskupa miasta na założenie w nim klasztoru lub domu modlitwy uznano za prawo powszechnne na Soborze Chalcedońskim (451 r.)¹⁵ w związku ze wzrostem liczby tzw. mnichów wędrownych, którzy, przemieszczając się z miasta do miasta, budowali w kolejnych miejscach swoje klasztory¹⁶. Koniecz-

¹³ KPK/1983, kan. 609 § 1: „Domy instytutu zakonnego są erygowane przez władzę kompetentną zgodnie z konstytucjami, po uzyskaniu wcześniej pisemnej zgody biskupa diecezjalnego. § 2. Na erekcję klasztoru mniszek wymagane jest ponadto zezwolenie Stolicy Apostolskiej”.

¹⁴ T. BAA, *The ecclesiastical approbation of a religious institute*. Dissertatio ad lauream in Facultate Iuris Canonici apud Pontificium Athenaeum „Angelicum” de Urbe, Romae 1961, s. 6; C.R. ORTH, *The Approbation of Religious Institutes*, Washington 1931, s. 12; B. SZEWCZUL, *Działalność zakonodawcza bł. Honorata Koźmińskiego a nowe instytuty w Kościele katolickim. Studium prawnohistoryczne*, Warszawa 2008, s. 337-340.

¹⁵ SOBÓR CHALCEDOŃSKI (451), *Kanon 4. Mnichom nie wolno nic czynić wbrew woli własnego biskupa, budować klasztoru ani zajmować się sprawami światowymi*, w: *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. I (325-787), Kraków 2002, s. 229-230.

¹⁶ BENEDYKT Z NURSJI, *Reguła*, nr 1.

ność otrzymania zgody biskupa na założenie domu zakonnego w diecezji wynikała i wynika również z faktu, że instytuty zakonne powstają w Kościele i dla Kościoła, a biskupowi jako głowie kościoła lokalnego i członkowi Kolegium apostołskiego Chrystus powierzył troskę o diecezję, a więc także o zakonników¹⁷.

Według KPK/1983 zgody na założenie domu zakonnego udziela biskup diecezjalny w formie pisemnej i jest ona wymagana do ważności erygowania domu¹⁸. Warto zauważyć, że Kodeks Pio-Benedyktyński wymagał pisemnej zgody, jednak nie biskupa diecezjalnego, lecz ordynariusza miejsca¹⁹. Wprowadzona zmiana powoduje, że obecnie pozwolenia na erygowanie domu zakonnego nie mogą udzielać bez specjalnego zezwolenia biskupa diecezjalnego inni ordynariusze miejsca, czyli wikariusz generalny i biskupi²⁰. Poza tym w przypadku instytutów zakonnych będących na prawie diecezjalnym na erygowanie domu na terenie danej diecezji nie jest już potrzebna dodatkowo zgoda ordynariusza miejsca diecezji, w której znajduje się dom główny instytutu²¹, czego domagał się KPK/1917. W ten sposób instytuty na prawie diecezjalnym cieszą się większą autonomią w zakresie erygo-

¹⁷ LG 43, 46; J. TORRES, *Le case religiose*, Roma 1994-1995, s. 18-19.

¹⁸ KPK/1983 kan. 120, 127 § 2, 1°, 609 § 1; L. CHIAPETTA, *Il codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. I, s. 750; V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa* (edizione rivista e ampliata a cura di Vincenzo Mosca), Venezia 2010, s. 315; A. CHRAPKOWSKI, J. KRZYWDA, *Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Tom II, 2. Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego, Poznań 2006, s. 43; J. TORRES, *Gli IVC e le SVC...*, s. 15.

¹⁹ KPK/1917, kan. 497.

²⁰ KPK/1983, kan. 134; A. CHRAPKOWSKI, J. KRZYWDA, *Instytuty życia konsekrowanego...*, s. 43; T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, Olsztyn 1985, t. I, s. 294-295; A. SKORUPA, *Sluszna autonomia...*, s. 122-123; D. ANDRÉS, *Le forme di vita consacrata...*, s. 118.

²¹ Dom główny, czyli związany z początkami instytutu, zamieszkaniem w nim założyciela i pierwszych członków. W tym domu najczęściej mieści się także zarząd generalny instytutu. KPK/1917, kan. 495 § 1; F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne...*, s. 624-625; E. GAMBARI, *I religiosi nel Codice*, Milano 1986, s. 119; M.M. Bilaska, *Obowiązek zamieszkania zakonnika we własnym domu zakonnym* (rozprawa doktorska napisana na KUL-u pod kierunkiem o. prof. B.W. Zuberta), Lublin 2010, s. 51 (maszynopis).

wania swych domów. Tak więc erygowanie domu zależy ostatecznie od kompetentnej władzy instytutu i biskupa diecezji, w której dom jest zakładany, z pominięciem biskupa diecezji, w której znajduje się dom główny instytutu.

J. Torres, pisząc na temat zgody biskupa diecezjalnego na erygowanie domów zakonnych, przytacza stanowiska niektórych kanonistów zastanawiających się, czy w sytuacji rozróżnienia domów na ustanowione i erygowane wymagana jest zgoda biskupa diecezjalnego w obu przypadkach czy też tylko przy domach erygowanych²². Opinie kanonistów w tym względzie są podzielone. Według E. Gambariego wymóg pisemnej zgody biskupa stosuje się do wszystkich domów wszystkich instytutów²³. Podobnie uważa J. Beyer²⁴. Zdaniem natomiast V. de Paolisa zgoda biskupa potrzebna jest jedynie w przypadku erygowania domów, nie zaś ich ustanawiania. Dodaje on jednak, że nie do pomyślenia jest, aby instytut mógł dokonać ustanowienia domu w diecezji bez wcześniejszego przynajmniej powiadomienia o tym biskupa diecezjalnego²⁵. Większość opinii przemawia więc za koniecznością uzyskania zgody biskupa nie tylko na erygowanie domu, ale także na jego ustanowienie.

²² J. TORRES, *Le case religiose...*, s. 18. Na temat domów ustanowionych i erygowanych patrz: V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa*, s. 312; J. BEYER, *Il diritto della vita consacrata*, Milano 1989, s. 210; F.X. EGAÑA, *C'è differenza tra «casa legittimamente costituita» e «casa eretta» (cc. 608 e 609)? In caso affermativo, quali sono le condizioni e le formalità necessarie per «costituire» una casa, senza che sia eretta in persona giuridica?*, *Vita Consacrata* 27(1991)682; M. STOKŁOSA, *La figura del superiore provinciale nel nuovo Codice di Diritto Canonico e nel diritto proprio della Congregazione dei Sacerdoti del Sacro Cuore di Gesù*, Roma 2007, s. 236; D. ANDRÉS, *Le forme di vita consacrata...*, s. 115-116; J. TORRES, *Le case religiose...*, s. 7, 18; A. SKORUPA, *Sluszna autonomia instytutów zakonnych...*, s. 122-123; M.M. BILSKA, *Obowiązek zamieszkania zakonnika* (rozprawa doktorska napisana na KUL-u pod kierunkiem o. prof. B.W. Zuberta), Lublin 2010, s. ..., s. 74-84 (maszynopis).

²³ E. GAMBARI, *I religiosi nel Codice*, Milano 1986, s. 119: „La prescrizione si applica a qualsiasi casa religiosa di qualsiasi istituto”.

²⁴ J. BEYER, *Il diritto della vita consacrata*, s. 210-211.

²⁵ V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa...*, s. 316: „Tuttavia sarebbe impensabile che un istituto costituisca una casa in una diocesi, senza che per lo meno non avverta il Vescovo diocesano”.

1.2.2. Zezwolenie Stolicy Apostolskiej na erygowanie klasztoru mniszek

Na erygowanie klasztoru mniszek wymagane jest dodatkowo pozwolenie Stolicy Apostolskiej, aby – jak komentatorzy zgodnie zaznaczają – nie mnożyć ponad miarę tego typu klasztorów i aby zapewnić mniszkom należyte utrzymanie. Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego w przypadku erygowania klasztorów mniszek wymaga spełnienia także innych warunków. I tak wspólnota powinna liczyć początkowo przynajmniej osiem członkiń, w tym przynajmniej pięć po ślubach wieczystych. Poza tym wcześniej należy uzyskać zgodę najwyższego przełożonego (któremu klasztor będzie podlegał zgodnie z konstytucjami) na erygowanie klasztoru. Wymóg ten ma na celu zapewnienie mniszkom w przyszłości opieki ze strony tego przełożonego. Biskup diecezjalny oraz najwyższy przełożony powinni także wcześniej uzgodnić stanowisko w sprawie ewentualnego erygowania klasztoru mniszek, aby jeden nie udzielał tego, na co drugi nie chce się zgodzić²⁶.

1.2.3. Erygowanie domu przez kompetentną władzę instytutu

Na podstawie uzyskanej wcześniej pisemnej zgody biskupa diecezjalnego kompetentna władza instytutu zgodnie z konstytucjami może erygować dom instytutu na terenie danej diecezji. Konstytucje większości instytutów przekazują to prawo przełożonym generalnym, którzy muszą uzyskać zgodę swoich rad²⁷. Erygowanie domu następuje w momencie wydania dekretu erekcyjnego przez uprawnioną władzę instytutu.

2. Skutki prawne erygowania domu zakonnego

Wydanie dekretu erekcyjnego powoduje określone skutki prawne, takie jak nabycie przez dom osobowości prawnej, możliwość prowadzenia

²⁶ A. CHRAPKOWSKI, J. KRZYWDA, *Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego*, s. 43; J. KAŁOWSKI, *Życie braterskie...*, s. 181; D. ANDRÉS, *Le forme di vita consacrata...*, s. 118-119.

²⁷ V. DE PAOLIS, *La vita consacrata nella Chiesa...*, s. 312; J. BEYER, *Il diritto della vita consacrata*, s. 210-211.

życia zgodnego z charakterem i celem instytutu, prawo do wykonywania dzieł właściwych instytutowi, a w przypadku instytutów kleryckich prawo do posiadania kościoła i wykonywania świętych posług²⁸.

2.1. Nabycie osobowości prawnej

Zasadniczym następstwem erygowania domu zakonnego jest nabycie przez niego osobowości prawnej²⁹. Powstająca w ten sposób kościelna osoba prawna z natury swej ma charakter wieczysty, czyli trwa nieprzerwanie, chyba że nie działa przez okres 100 lat lub zostanie zniesiona przez najwyższego przełożonego instytutu zgodnie z przepisami konstytucji po wcześniejszym zasięgnięciu rady biskupa diecezjalnego. Zniesienie jedynego domu instytutu lub klasztoru mniszek należy do Stolicy Apostolskiej, natomiast zniesienie domu niezależnego kanoników regularnych i mnichów pozostających pod kierownictwem i pieczęią własnego przełożonego leży w kompetencji kapituły generalnej, chyba że konstytucje inaczej postanawiają³⁰.

Nabycie osobowości prawnej przez dom zakonny pociąga za sobą jednoczesne nabycie praw i obowiązków przysługujących publicznej osobie prawnej, chyba że własne prawodawstwo instytutu niektóre z tych praw wyklucza lub ogranicza. Do najważniejszych uprawnień należy zdolność do nabywania, posiadania i alienowania dóbr materialnych³¹.

²⁸ KPK/1983, kan. 611.

²⁹ Zgodnie z kan. 634 KPK/1983 wszystkie instytuty, prowincje i domy zakonne są osobami prawnymi z mocy samego prawa, przy czym według niektórych kanonistów pozostaje wątpliwość, czy osobowość prawna domu zakonnego jest ściśle związana z faktem jego erekcji, czy też taką osobowość prawną nadaje mu dopiero wydanie dekretu erekcyjnego. D. J. Andrés stwierdza, że osobowości prawnej nie nadaje dekret kompetentnej władzy instytutu, lecz samo prawo poprzez wydany dekret (D. ANDRÉS, *Le forme di vita consacrata...*, s. 117). E. Gambari natomiast wybiera salomonowe rozwiązanie pisząc, że osobowość prawną nadaje akt erekcji, w przeciwnym razie ta powstaje z mocy samego prawa. (E. GAMBARI, *I religiosi nel Codice*, s. 118). V. de Paolis z kolei stwierdza, że domy ukonstytuowane nie posiadają osobowości prawnej.

³⁰ KPK/1983, kan. 120, 613, 616; T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. I, s. 287.

³¹ KPK/1983, kan. 634.

2.2. Prowadzenie życia zgodnego z charakterem i celem instytutu

Charyzmat instytutu i powstałe w wyniku jego realizacji dziedzictwo, którego istotne elementy stanowią charakter i cel instytutu, nie są propozycją biskupa diecezjalnego ani członków instytutu czy też wspólnoty nowo erygowanego domu zakonnego. Jest to dar Ducha Świętego dla całego Kościoła. Życie według charyzmatu instytutu jest natomiast dla samych zakonników ich prawem i obowiązkiem. A że dostosowanie się wspólnoty erygowanego domu do nowych warunków i okoliczności nie może oznaczać odejścia od stylu życia instytutu i utraty własnej tożsamości, stąd przede wszystkim sami zakonnicy zobowiązani są do wiernego strzeżenia własnego dziedzictwa zgodnie z kan. 578 KPK/1983. Z drugiej strony charakter i cel instytutu, uznany przez biskupa diecezjalnego wraz z wyrażeniem zgody na erekcję domu na terenie jego diecezji, powinny być również przez niego respektowane w związku z przyznaną instytutowi autonomią życia³².

2.3. Prawo do wykonywania własnych dzieł

Zakonnicy wykonują dzieła im właściwe adekwatnie do *patrimonium* instytutu. Tak więc zgoda biskupa diecezjalnego na erygowanie domu zakonnego danego instytutu zakłada jednocześnie udzielenie pozwolenia na podjęcie przez instytut określonej działalności. W dokumentach kościelnych wspomina się także o dziełach zleconych instytutowi przez ordynariusza miejsca, co wymaga pisemnej umowy między ordynariuszem miejsca a kompetentnym przełożonym instytutu, określającej przedmiot wykonywanej pracy, jej obsadę ze strony instytutu i sprawy materialne³³. Po naradach z ordynariuszem miejsca odpowiedni przełożony wyznacza do wspomnianych prac zakonników.

³² KPK/1983, kan. 586.

³³ PAULUS VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae. Normae ad quaedam exequenda SS. Concilli Vaticani II Decreta statuuntur «Ecclesiae Sanctae»*, 6 septembris 1966, AAS 58(1966)757-782; tekst polski: PAWEŁ VI, *Motu proprio Ecclesiae Sanctae*, I 29-30, w: Tenże, *Charyzmat życia zakonnego. Przemówienia i dokumenty*, opr. A. Żuchowski, T. Sułowska, Poznań-Warszawa 1974, s. 222-223; *Mutuae relations*, 57; KPK/1983, kan. 681; W. WENZ, *Kanoniczność wzajemnych relacji między biskupami diecezjalnymi i wspólnotami osób konsekrowanych*, *Annales Canonici* 2(2006)81-111.

W przypadku powierzenia zakonnikowi urzędu kościelnego powinny być zachowane normy prawa m.in. powszechnego³⁴.

Dzieła zlecone zakonnikom przez ordynariusza miejsca podlegają jego władzy i kierownictwu adekwatnie do norm prawa regulującego wykonywanie zewnętrznego apostołatu³⁵.

2.4. Prawo instytutów kleryckich do posiadania kościoła i wykonywania świętych posług

Wszystkie domy zakonne powinny zgodnie z kan. 608 KPK/1983 mieć kaplicę³⁶, natomiast instytuty kleryckie będące na prawie papieskim lub diecezjalnym wraz z erylowaniem swych domów na terenie diecezji nabywają dodatkowo prawo do wykonywania świętych posług, a więc również do posiadania kościoła zgodnie z przepisami prawa³⁷. Jednak przed rozpoczęciem budowy kościoła w konkretnym miejscu konieczne jest uzyskanie wyraźnego, pisemnego zezwolenia na to, wydanego przez biskupa diecezjalnego³⁸. Ponieważ jednak posiadanie kościoła nie jest obowiązkiem, stąd nie wszystkie domy instytutów kleryckich muszą o takie pozwolenie się ubiegać³⁹.

3. Nabycie osobowości prawnej na gruncie prawa cywilnego

Obowiązujący polski Kodeks cywilny⁴⁰ przyznaje osobowość prawną oprócz Skarbu Państwa także innym jednostkom organizacyjnym, którym przepisy szczególne tę osobowość przyznają⁴¹. Na mocy ustawy o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 maja 1989 r. (zwanej ustawą wyznaniową) osobowość prawną, nabywają także domy zakonne jako personalne

³⁴ KPK/1983, kan. 682.

³⁵ KPK/1983, kan. 678 § 2, 3.

³⁶ KPK/1983, kan. 608.

³⁷ KPK/1983, kan. 588 § 2.

³⁸ KPK/1983, kan. 1215.

³⁹ B.W. ZUBERT, *Instytuty życia konsekrowanego...*, s. 54.

⁴⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.

⁴¹ Art. 33 Kc.

jednostki organizacyjne Kościoła z chwilą powiadomienia właściwego organu administracji państwowej o ich utworzeniu przez władzę kościelną, jeżeli ratyfikowane umowy nie stanowią inaczej⁴². Zgodnie z tą samą ustawą za organ domu zakonnego uważa się jego przełożonego (przełożoną)⁴³.

Konkordat między Rzeczypospolitą Polską a Stolicą Apostolską z 28 lipca 1993 r. potwierdził, że domy zakonne, które uzyskały osobowość prawną na podstawie prawa kanonicznego, mają ją również według prawa państwowego po uprzednim powiadomieniu przez władzę kościelną kompetentnych organów państwowych⁴⁴.

Ustęp 2 art. 4 Konkordatu określa, że celem uzyskania przez dom zakanny osobowości prawnej na gruncie prawa polskiego należy powiadomić miejscowego wojewodę⁴⁵, przy czym właściwość miejscową wojewody wyznacza siedziba kościelnej osoby prawnej. Można w tym miejscu zadać pytanie: czy w wyniku powiadomienia niewłaściwego miejscowo wojewody dom zakanny uzyska osobowość prawną? B. Rakoczy w swym komentarzu wyjaśnia, że z uwagi na *ratio legis* tego przepisu, który informuje, że skutek prawny powstaje wraz z powiadomieniem właściwego organu, zawiadomienie niewłaściwego organu nie wywoła zamierzonego skutku prawnego⁴⁶. Niewłaściwy organ, do którego wpłynęło powiadomienie o erygowaniu domu

⁴² Art. 13, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*.

⁴³ Art. 8 ust. 1 pkt. 8; art. 8.ust. 2. pkt. 2; Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej Dz. U. Nr 29, poz. 154, z późn. zm.

⁴⁴ Art. 4 ust. 2; *Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczypospolita Polską* podpisany dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. 1998 nr 51 poz. 318): „Rzeczpospolita Polska uznaje również osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego. Władza kościelna dokonuje stosownego powiadomienia kompetentnych organów państwowych”.

⁴⁵ B. RAKOCZY, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Komentarz*. Stan prawny: 2008.02.28, Wydanie I, Lex Omega intranet.

⁴⁶ B. RAKOCZY, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Komentarz*.

zakonnego, ma obowiązek przekazania powiadomienia właściwemu organowi, przestrzegając z urzędu swojej właściwości. Ostatecznie jednak dom zakonny uzyskuje osobowość prawną na gruncie prawa polskiego dopiero z chwilą powiadomienia właściwego organu, tj. właściwego wojewody⁴⁷. Natomiast władzą kościelną kompetentną do powiadomienia miejscowego wojewody jest wyższy przełożony instytutu zakonnego, tzn. zgodnie z KPK/1983 osoba, która kieruje całym instytutem lub jego prowincją⁴⁸, czy inną zrównaną z nią częścią lub domem niezależnym. Zalicza się do nich również ich zastępców. Do wymienionych dochodzi opat-prymas oraz przełożony kongregacji monastycznej, którzy jednak nie posiadają całej władzy, jaką prawo powszechne przyznaje wyższym przełożonym⁴⁹.

Trzeba zauważyć, że władzą kościelną jest ta, która erygowała dom zakonny. Tak więc sama nowo erygowana kościelna osoba prawna nie może powiadomić właściwego organu, gdyż nie posiada jeszcze osobowości prawnej na gruncie prawa cywilnego⁵⁰.

Według instrukcji sformułowanej przez Kościelną i Rządową Komisję Konkordatową z 2000 r., nawiązującej do 4 art. ust. 2 Konkordatu, a dotyczącej sposobu powiadamiania organów państwowych o uzyskaniu osobowości prawnej, powiadomienie wojewody powinno być sporządzone według określonego wzoru⁵¹ i posiadać dwa załącz-

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ KPK/1983, kan. 621: „Połączenie wielu domów pod kierownictwem jednego przełożonego stanowiące bezpośrednią część tego instytutu i kanonicznie erygowane przez uprawnionego przełożonego, nazywa się prowincją”.

⁴⁹ KPK/1983, kan. 620.

⁵⁰ B. RAKOCZY, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Komentarz*.

⁵¹ *Instrukcja dotycząca sposobu powiadamiania organów państwowych o uzyskaniu osobowości prawnej przez terytorialne i personalne instytucje kościelne* (13.03.2000), nr 2-4, <http://www.zakony-zenskie.pl/index.php/sentire-cum-ecclesia/50-komisja-konkordatowa/84-instrukcja-dotyczca-sposobu-powiadamiania-organow-pastwowych-o-uzyskaniu-osobowoci-prawnej-przez-terytorialne-i-personalne-instytucje-kocielne> (odtąd: *Instrukcja*). Z brzmienia ust. 5 art. 13 Ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 maja 1989 r. wynika, że powiadomienie powinno mieć formę pisemną. Ponadto w tym ustępie jest mowa także o odpisie powiadomienia, co także wskazuje na pisemność formy powiadomienia.

niki. Jeden z nich jest kopią dekretu władzy erygującej dom zakonny, uwierzytelnioną przez kurię prowincjalną lub generalną, która przesyła go następnie do urzędu państwowego⁵². W instrukcji dodaje się także, że dekret powinien zawierać wszystkie konieczne elementy, z powołaniem się na stosowny przepis Kodeksu Prawa Kanonicznego lub Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich⁵³, oraz zostać podpisany przez wyższego przełożonego zakonnego i sekretarza kurii zakonnej oraz opatrzony pieczęcią⁵⁴.

Drugi załącznik stanowi formularz z podstawowymi i kompletnymi danymi identyfikacyjnymi nowej osoby prawnej, zgodnie z przedstawionym wzorem⁵⁵. W instrukcji podaje się, że powiadomie-

⁵² *Instrukcja*, nr 4a.

⁵³ Przykładowy wzór dekretu erygującego dom zakonny:

Warszawa, 22.12.1987 r.

L.dz.

DEKRET

KANONICZNE ERYGOWANIE DOMU ZAKONNEGO

Przełożona generalna Zgromadzenia z siedzibą w Warszawie ul. Kwiatowa 25; 04-419, na mocy kan. 609 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, po uzyskaniu zgody Biskupa Diecezji Lubelskiej wyrażonej pismem Nr 372/Gł/87 z dnia 13 kwietnia 1987 roku, po otrzymaniu zgody rady generalnej ww. Zgromadzenia na posiedzeniu odbytym 15 kwietnia 1987 roku, zgodnie z konstytucjami ww. Zgromadzenia nr 287 eryguje i tym dekretem ogłasza jako kanonicznie erygowany dom zakonny Zgromadzenia w Lublinie ul. Makowa 17.

Dom Zgromadzenia w Lublinie ul. Makowa 17 od dnia 22.12.1987 r. posiada kościelną osobowość prawną (kan. 116 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku).

sekretarka generalna

przełożona generalna

⁵⁴ *Instrukcja*, 4a.

⁵⁵ *Instrukcja*, 4b. Załącznik nr 2 do powiadomienia o uzyskaniu osobowości prawnej przez instytucję kościelną powinien zawierać nazwę kościelnej osoby prawnej: pełną nazwę, nazwę skróconą, siedzibę (miejscowość, dokładny adres z kodem poczt-

nie o uzyskaniu osobowości prawnej przez instytucję kościelną wraz z dwoma załącznikami przesyła przełożony wyższy instytutu do właściwego wojewody listem poleconym⁵⁶. Doręczenie powinno nastąpić za potwierdzeniem odbioru. Forma ta jest jednak zastrzeżona nie do ważności powiadomienia, lecz jedynie do celów dowodowych⁵⁷. Ustawa nie wymaga, aby doręczenie nastąpiło za pośrednictwem poczty. Ustawodawca domaga się jedynie, aby na odpisie powiadomienia było umieszczone potwierdzenie jego odbioru⁵⁸. *Potwierdzenie odbioru powiadomienia o uzyskaniu osobowości prawnej przez instytucję kościelną* jest dowodem posiadania przez nią osobowości prawnej w prawie państwowym. Potwierdzenie takie wydaje się jednorazowo, a właściwy wojewoda przesyła je listem poleconym do odpowiedniej władzy kościelnej⁵⁹.

Ustawa wyznaniowa z 1989 r. nie określa wprawdzie terminu, w jakim należy powiadomić właściwego wojewodę o erygowaniu domu zakonnego, lecz w interesie samego instytutu zakonnego powinno leżeć jak najwcześniejsze uzyskanie osobowości prawnej przez dom zakonny na gruncie prawa państwowego. Należy jednak zaznaczyć, że dopóki nie nastąpi skuteczne powiadomienie właściwego wojewody, dopóty dom zakonny nie uzyska osobowości prawnej. Dodajmy, że ustawodawca polski nie tylko nie wskazuje terminu dokonania powiadomienia, ale nawet nie ujmuje samego powiadomienia w kategorii obowiązku⁶⁰.

Ustawa wyznaniowa reguluje również kwestię założenia domu zakonnego przez instytut zakonny istniejący za granicą, który dotąd nie prowadził działalności w Rzeczypospolitej Polskiej⁶¹. Erygowa-

towym), charakter osoby prawnej: personalny lub terytorialny określony jak w powiadomieniu, reprezentacja osoby prawnej: nazwa organu/urzędu, imię i nazwisko osoby pełniącej funkcję ww. organu.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ B. RAKOCZY, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Komentarz*.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ *Instrukcja, Wzór*.

⁶⁰ B. RAKOCZY, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Komentarz*.

⁶¹ Art. 13, ust. 6, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego*. Podobnej

nie domu zakonnego wymaga w tym wypadku dodatkowo wcześniejszej konsultacji między Sekretariatem Konferencji Episkopatu Polski a Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji⁶². B. Rakoczy zaznacza, że przeprowadzenie konsultacji nie oznacza uzyskania zgody organu administracji publicznej ani nie ma na celu uzgodnienia wszystkich szczegółów dotyczących założenia domu. Podkreśla jednak, że ewentualne erygowanie domu i powiadomienie o tym miejscowego wojewody celem uzyskania przez dom zakonny osobowości prawnej na gruncie prawa polskiego bez uprzednich konsultacji będzie bezskuteczne⁶³.

Omawiana ustawa wyznaniowa zobowiązuje również władzę kościelną do niezwłocznego poinformowania miejscowego wojewody o zniesieniu domu zakonnego⁶⁴, ponieważ powoduje to ustanie jego osobowości prawnej na gruncie prawa polskiego. Obligatoryjność powiadomienia o zniesieniu domu wynika z użycia przez prawodawcę sformułowania „powiadamia”⁶⁵. Poinformowanie wojewody powinno być dokonane niezwłocznie, ponieważ wiąże się to z zasadą pewności obrotu prawnego. Kościelna osoba prawna mająca osobowość prawną prawa polskiego może uczestniczyć w obrocie cywilnoprawnym i wówczas jej istnienie lub nieistnienie odgrywa ważną rolę z punktu widzenia zasady pewności obrotu prawnego. Podobnie jak dla pewności tego obrotu istotne znaczenie ma nazwa kościelnej osoby prawnej, jej siedziba i zakres terytorialnego działania⁶⁶. Władzą kościelną kompetentną do powiadomienia wojewody o zniesieniu domu zakon-

procedury w przypadku takiego instytutu wymaga założenie przez niego w Polsce prowincji i domu niezależnego. Por. B. RAKOCZY, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Komentarz*.

⁶² Art. 13, ust. 6, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego*.

⁶³ B. RAKOCZY, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Komentarz*.

⁶⁴ Art. 13, ust. 4, pkt. 1, 2. *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego*.

⁶⁵ Art. 13, ust. 4, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego*; B. RAKOCZY, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Komentarz*.

⁶⁶ B. RAKOCZY, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polsce. Komentarz*.

nego jest przełożony wyższy instytutu, który uczestniczył w zniesieniu domu zakonnego⁶⁷.

Trzeba dodać, że zgodnie z art. 13 ust. 4 i art. 14 Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej władza kościelna powinna powiadamiać właściwego wojewodę także o powołaniu i odwołaniu osoby sprawującej funkcję organu osoby prawnej, w tym wypadku przełożonego domu zakonnego⁶⁸.

Również instrukcja z 2000 r. powraca do tej kwestii i podaje, że zachowuje się dotychczasową praktykę dotyczącą poświadczania, że dana osoba pełni funkcję organu instytucji kościelnej posiadającej osobowość prawną, w tym wypadku przełożonych zakonnych⁶⁹. Zaświadczenia są wystawiane przez właściwe kurie instytutów zakonnych⁷⁰.

Zakończenie

Reasumując trzeba zauważyć, że życie zakonnika jest ściśle związane z obowiązkiem zamieszkiwania przez niego w domu zakonnym prawnie ustanowionym. W związku z tym można postawić pytanie: Czy w przypadku braku prawnego ustanowienia domu zakonnego przez kompetentną władzę instytutu zakonnicy zamieszkujący go przebywają poza domem zakonnym? I nie chodzi tu o brak dekretu erekcyjnego, ale aktu administracyjnego kompetentnej władzy instytutu dzięki któremu uznaje się dany dom za legalne i godne miejsce zamieszkania wspólnoty zakonników. W odpowiedzi można przyjąć stwierdzenie F.X. Egaña, który nie ma wątpliwości, że zakonnicy zamieszkujący dom bez prawnego ustanowienia przebywają tak naprawdę poza domem zakonnym⁷¹. A zdarza się niestety nader często,

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Art. 8, ust. 2, pkt. 8, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego*.

⁶⁹ Art. 7 ust. 3 i art. 8 ust. 2, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego*.

⁷⁰ *Instrukcja*, 4 a, N.B 1: „Pod terminem «zakony» należy rozumieć również instytuty świeckie i stowarzyszenia życia apostołskiego (Art. 8 ust. 1 pkt. 6, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego*)”.

⁷¹ F.X. EGAÑA, *C'è differenza tra «casa legittimamente costituita» e «casa eretta» (cc. 608 e 609)? In caso affermativo, quali sono le condizioni e le formalità necessarie*

zwłaszcza w instytutach zakonnych żeńskich, że wskutek zaniedbania lub ignorancji nawet gdy domy spełniają wymogi do ich erygowania, co więcej – mają na to pisemne pozwolenie biskupa, kompetentna władza instytutu nie dokonuje tego aktu.

The concept of a religious house and its importance to the religious life

Religious life and the practice of community life that is related to it entails religious residence in the religious house. The understanding (comprehension) of the religious house even by the religious themselves is very often limited to the building in which the religious reside. The task of the author, based on her conducted research, was to formulate the correct definition of the religious house resulting from Canons 608 and 609 CIC 1983, and to show its relevance for a religious in her/his pursuit of holiness. It turns out that in addition to building the concept of a religious house includes the community of religious living under the jurisdiction of a superior as well as the entirety of life of that community with the particular emphasis on its spiritual dimension centered around the religious house chapel which is the necessary part of the house. Hence it is important that at the time of the establishment of a religious house were taken into account all of its constituent elements which are mentioned in Canons 608 and 609 CIC 1983.

per «costituire» una casa, senza che sia eretta in persona giuridica? Vita Consacrata 27(1991)682: “Infatti il Codice stabilisce che «la comunità religiosa deve abitare in una casa legittimamente costituita» (c.608); se manca questa «costituzione», la casa non sarà riconosciuta come religiosa, e i religiosi ivi degenti vivranno fuori delle case dell’istituto”.